

Zgodovina revolucionarnega delavskega gibanja v težkih razmerah kraljevine Jugoslavije, legendarni odpor okupatorju in štiriletni boj za osvoboditev, in za nove družbene odnose, petintrideset let razvoja nove federativne in socialistične Jugoslavije, razvoj delavskega gibanja v svetu in razvoj mednarodnih odnosov po drugi svetovni vojni — vse to bo trajno povezano z imenom Josipa Broza Tita.

Sedanje in bodoče generacije zgodovinarjev bodo raziskovale ta čas in Titovo vlogo v njem. Tu pa naj navedemo, kako je pred tremi leti, za uvod v svoja zbrana dela, s svojimi lastnimi, skupimi, toda pretehtanimi besedami opredelil to, kar je napisal v več kot petdesetih letih, in izrekel svojo sodbo o izdajanju zgodovinskih virov.

Kot delavec v Kraljevici in pozneje v Smederevski Palanki sem čutil, kako je položaj delavskega razreda težak, in sem začel pisati v takratnem delavskem in partijskem tisku. Pošiljal sem dopise o svojih ugotovitvah o razmerah, v kakršnih je živel in se bojeval delavski razred, in o tem, kako sem gledal na izhod iz tedanjega položaja.

Ko sem se kmalu vključil v partijsko in sindikalno delo v Zagrebu, v enem od najmočnejših proletarskih središč v naši državi, je moje pisanje postalo bolj raznovrstno. Poleg člankov, poročil in razglasov, ki sem jih moral takrat pisati v imenu mestnih in pokrajinskih vodilnih teles ob raznih zgodovinskih dnevih ali večjih političnih dogajanjih, sem se moral ukvarjati z enim od najtežjih problemov, ki jih je morala takrat reševati naša Partija, z bojem za svojo enotnost, saj je grozila nevarnost, da bodo frakcionaški boji onesposobili Partijo za akcijo in uničili njen ugled med ljudstvom. Dokumenti osme mestne partijske konference zagrebške organizacije februarja 1928 so bili hkrati poskus postaviti takšna izhodišča revolucionarnega boja, na podlagi katerih bi lahko delavski razred prerasel v vodilno družbeno silo.

Tudi na robiji sem pisal nekaj malega, vendar nisem prepričan, da se je vse to ohranilo.

Ko so me sredi leta 1934 kooptirali za člana politbiroja CK KPJ, je bilo moje delo bolj neposredno povezano z vodenjem Partije in graditvijo njene politike. Moja dela iz tega obdobja nosijo močan pečat razmer, v katerih so takrat delovali jugoslovanski komunisti. To je bil čas, ko so v boju proti absolutistični diktaturi kralja Aleksandra rasli novi rodovi revolucionarjev, ki so začeli uspešno obnavljati skoraj razbite partijske organizacije.

Izhodišča revolucionarnega delavskega gibanja, ki so v takratnih razmerah izražala žgoče probleme življenja ljudstva, so morala dati podlago za reševanje nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji, za izhod iz težkega položaja delovnih kmetov in proti sistemu zatiranja, raznarodovalne politike in političnega brezpravja. Hkrati je bilo treba odpirati mladini poglede v prihodnost, zlasti pa je bilo treba opozarjati na to, kakšno nevarnost pri naša svetu fašizem s svojim mračnjaštvom in vojno politiko.

Ker sem pogosteje prihajal v domovino z Dunaja, kjer je bil sedež centralnega komiteja naše Partije, sem se pogosto srečeval in pogovarjal s tedanjimi partijskimi delavci v domovini in sem lahko bolj neposredno opazil, s kakšno resnostjo so ti, v glavnem mladi revolucionarji, dojeli probleme gibanja in kako je pri njih vse bolj dozorevala zavest o nujnosti graditve enotne in močne Partije, ki bi bila sposobna obvladati težke razmere ilegalnosti, neusmiljenega policijskega terorja in režimskega preganjanja. Tedaj je dozorevalo spoznanje, da je nujno potrebno odpraviti sektaštvo v lastnih nazorih in delovnih metodah, saj je sektaštvo podobno kot frakcionaštvo oviralo napredovanje našega komunističnega gibanja. Z vsemi temi problemi so se ukvarjale partijske konference, ki so bile v tistem času, o njih pa govorijo tudi dokumenti četrte konference KPJ.

Ko sem se jeseni leta 1936 vrnil iz Kominterne s posebnim pooblastilom, da vodim delo Partije v domovini, posebno še potem, ko sem avgusta 1937 prišel na čelo naše Partije, sta se obseg in vrsta mojih dejavnosti še povečala. Tedaj sem prevzel tudi dopisovanje z izvršnim komitejem Kominterne, zlasti z Wilhelmom Pieckom in Georgijem Dimitrovom. Iz tega časa izvira tudi vrsta mojih člankov, objavljenih v glasilih naše Partije (Proleter, Srp i čekić, razni bilteni) in tudi v nekaterih glasilih Kominterne (Rundschau, Die Welt, Voix européennes).

Med drugim sem takrat v imenu CK KPJ napisal odprto pismo komunistom Jugoslavije, referat za državno posvetovanje junija 1939, referat za peto državno konferenco KPJ, številne razglase v imenu in po nalogu CK KPJ o takratnih pomembnejših političnih dogajanjih v domovini in po svetu itd.

Večina besedil iz tega obdobja se nanaša na reševanje tako imenovanega »vprašanja KPJ«, ko je naši Partiji grozila nevarnost, da jo bo Kominternna razpustila, hkrati pa se bodo spet razvneli frakcionaški in grupski boji. Takrat sem moral napisati vrsto referatov, poročil, pisem, pozivov v obrambo naše Partije pred obtožbami, da so v njenih vrstah policijski in tuji vohuni, in da bi dokazal, da frakcionaški boji v vrhu Partije in nekaterih partijskih središčih (na primer na robiji) niso zajeli predanega in prekaljenega članstva, ki se je v težkih razmerah v domovini bojevalo za krepitev revolucionarnega gibanja in za ideale delavskega razreda in komunizma. Že večkrat sem poudaril, da meni in tudi tovarišem, ki so takrat delali z menoj, nikoli ni bilo tako težko kot prav v tistem času.

Narodnoosvobodilna vojna in socialistična revolucija sta posebno poglavje v zgodovini naše Partije in, razumljivo, tudi v mojem življenju in delu.

Ko je fašistična okupacija naše domovine ogrozila obstoj in usodo naših narodov, je bilo poglavitno organizirati ljudstvo, ga popeljati v boj in pokazati, da lahko vsak narod in vsaka narodnost samo z lastnim bojem in ob bratskem sodelovanju z vsemi drugimi narodi Jugoslavije osvobodi svojo domovino in da vsak narod doseže svojo nacionalno osvoboditev, če usodo vzame v svoje roke. Takrat smo se znašli v zapletenih razmerah in v krvavem boju z veliko močnejšim in do zob oboroženim fašističnim okupatorjem ter domačo kontrarevolucijo v službi okupatorja.

Ker smo se zavedali veličine boja in plemenitosti ciljev, ki so bili pred nami, nas je nosila neverjetna energija. Kot pripadniki revolucionarnega gibanja smo se takrat znašli v eni najhujših zgodovinskih preizkušenj, a li smo kot avantgardna sila delavskega razreda s svojimi dejanji in bojem sposobni postati resnična ljudska Partija.

Tedaj se je pokazalo, kako pomembno je bilo to, da smo šli v boj pripravljeni, z jasnimi načrti o tem, za kaj se bomo bojevali, kaj lahko dosežemo in kaj moramo doseči.

V teh izjemnih vojnih razmerah, polnih negotovosti, raznih presenečenj in hitrih sprememb položaja, je bilo treba naglo ukrepati. Včasih je bilo treba dajati kratka navodila in direktive, v določenih trenutkih pa bolj vsestransko analizirati prehojeno pot, da bi lahko uspešneje šli naprej. Pogosto nismo imeli popolnih informacij o raznih pojavih ter o moči in namerah sovražnika, vse to pa je vplivalo na naravo naših odločitev in tudi na dokumente iz tega obdobja.

Dela iz povojnega obdobja imajo prav tako vsa znamenja razgibanega ritma graditve naše socialistične samoupravne družbe z vsemi težavami in navzkrižji, ki smo jih morali reševati in premagovati. Pri tem smo bili pogosto izpostavljeni različnim zunanjim pritiskom. Najprej so nam naše pravice kot zavezniške države odrekli nekateri krogi na Zahodu, leta 1948 pa smo se spopadli s Stalinovim hegemonizmom in kominformskimi napadi na našo socialistično državo.

Naše odločno nasprotovanje stalinistični gonji je dajalo vrsto let glavitni pečat vsemu našemu razvoju in delu. Treba je bilo braniti revolucijo, pojasnjevati njene posebnosti, korenine njene avtentičnosti in samostojnosti ter nujnost spopada s takšnim hegemonističnim, socializmu tujim pritiskom, kakršnega smo doživeli leta 1948 in v nekaj naslednjih letih, dokler Stalinova hegemonistična politika ni doživela poloma. Vendar pa nikoli, kadar smo branili resnico o naši državi in o naši revoluciji, kadar smo bili izpostavljeni neutemeljenemu obrekovanju, nismo dovolili, da bi se spustili na stališča protisovjetizma, za kar nas je obtoževal Stalin.

Poleg zapletene problematike graditve socialistične družbe in zlasti razvoja samoupravljanja, s čimer sem se nenehno ukvarjal, je v mojih delih tudi precej zunanjepolitične problematike, ki je izpolnjevala velik del moje dejavnosti.

Ocenjevanje vrednosti teh del ni moja naloga. Zgodovina in znanost bosta o tem izrekli svojo oceno. Rad pa bi povedal, da je naš odnos do nalog, ki jih je pred nas postavljala zgodovina, in naše opiranje na marksizem kot na revolucionarno teorijo, naše razumevanje družbene stvarnosti, v kateri smo delovali, ter izbira ustreznih oblik organiziranja revolucionarnih sil in metod boja, da je vse to omogočilo naši Partiji, da je organizirala narodnoosvobodilno vojno in zmago socialistične revolucije ter graditev socialistične družbe. Vse to nam je omogočilo premagovati različne težave, nenehno razvijati našo revolucijo in poglobljati njeno osvobodilno in humano bistvo.

Ta dela so tudi zgodovinsko pričevanje o naših spoznanjih in možnostih za delovanje v slehernem obdobju našega revolucionarnega boja. So podoba naše rasti in vsega, kar smo naredili in kako smo naredili, včasih tudi z enostranskimi spoznanji in presojami pa tudi z zmotami.

Menil pa sem, da nimam pravice, da bi v teh delih kot pričevanjih spremenil karkoli, da bi danes nekatere stvari morda izgledale drugačne. Ne, mislim, da ni potrebno nikakršno izboljševanje te vrste. Naj nas zgodovina in prihodnji rodovi sodijo po tem, kakšni smo bili, kako smo se razvijali in v katero smer smo se gibali.